

Дитина у науковій спадщині М. Стельмаховича

Дитина – найцінніший дар, що дає людям природа, Бог, незалежно від їх національності, кольору шкіри, релігійних уподобань і політичних переконань. Продовжити свій рід, мати нащадків – бажання і справа кожного. Ставлення до народження дитини у різні часи було різним. В українців воно було особливим. Для них мати дитину – це завжди щастя. Це відображено в народних прислів'ях і приказках («Малі діточки, що ясні зірочки: і світять, і радують у темну ніченьку»).

Не міг не зосередити своєї уваги на дослідженні ролі дитини у сім'ї і видатний сучасний український педагог і етнограф М. Стельмахович, називаючи дітей основним об'єктом виховання в родині.

В.Федяєва, Г.Постовий, Т.Завгородня та ін. досліджували педагогічну спадщину М. Стельмаховича. Зокрема, В.Федяєва, вивчаючи особливості трудового виховання дитини у селянській родині, погоджувалася з М. Стельмаховичем у тому, що воно було чітко структуроване відповідно до віку, складало основу діяльності сім'ї; виокремлювала такі його засоби і прийоми: виконання роботи за прикладом старших, настанови батьків, навчальні приклади, самостійне навчання [6, с.83-84].

Метою даної статті є дослідження особливостей виховання і навчання дитини в сім'ї у науково-педагогічній спадщині М. Стельмаховича.

Розгляду особливостей навчання і виховання дітей присвячені практично всі праці М. Стельмаховича. Для нього діти – це опора сім'ї, це майбутні трудівники і захисники рідної землі [2, с.25], а ідеальна родина –

повна, де є чоловік, жінка, діти, що прикрашають життя і дарують радість, продовжуючи людський рід.

На батька і матір він поклав головну відповідальність за виховання дітей, за організацію родини, ведення домашнього господарства, відвівши їм однаково важливу роль у сім'ї. М. Стельмахович переконував, що батькові історично відведена авторитарна роль. Його слово для дитини – закон [2, с.132]. Мати – завжди найрідніша, найближча для кожного людина. «Рідна мати – перший педагог, від якого розпочався родовід вихователів та й самого виховання, її ніким замінити неможна», – писав М. Стельмахович [2, с.134-135]. Важко не погодитися з ученим у тому, що кожна мати стане горою за свою дитину, у неї завжди болітиме за неї серце, вона, не вагаючись, віддасть останній шматок хліба і навіть життя.

Взявши на себе дуже важливе завдання, батьки іноді не справляються з ним. Часом їм складно прийняти рішення. Їхні дії можуть бути помилковими. Подекуди вони впадають у розпач, не знаходячи виходу з окремо взятої ситуації. Саме у таких випадках, переконує М. Стельмахович, їм допоможе народна педагогіка, що ввібрала в себе знання і досвід не одного покоління українського народу [2, с.150].

Досліджуючи різні аспекти народного виховання, учений систематизував і описав вірування, традиції, котрі стосуються трудового, морального, фізичного, розумового виховання дітей в українській сім'ї. Значну увагу педагог звертає на провідні напрями виховання дітей в українській родині – моральне, трудове, розумове і фізичне. Кожен із цих напрямів є складовою тривалого процесу під назвою родинне виховання, адже саме у сім'ї дитині прищеплюється любов до праці, формується почуття добра, справедливості, що впливало з народного поняття моралі («Моральний той, хто цнотливий, шляхетний, доброчесний, праведний» [2, с.159]); привчають дітей слухати дорослих, завжди виконувати вимоги батьків; піклуватися про слабших, бути чесними і ввічливими.

Основу морального виховання М. Стельмахович убачав у таких поняттях, як: людська гідність, честь, людяність, колективізм, любов до батьківщини. Підтвердження своїх думок він знаходив у народній педагогіці, прислів'ях і приказках. Надаючи велику роль гуманізму в моральному вихованні дітей, він застерігає батьків, аби ті не допускали порушень норм поведінки дітьми не тільки у своїй присутності батьків, а й наодинці, тобто були чесними передовсім із собою. Моральне виховання дітей – справа тонка і складна. М. Стельмахович твердо був переконаний, що в ньому немає місця фальші, непослідовності, суюканню, нещирості у взаєминах між батьками і дітьми [2, с.172].

Окрім морального, до провідних напрямів родинного виховання М. Стельмахович відносить і трудове виховання, зазначаючи, що вся педагогіка ґрунтується на праці, праця – першооснова життя суспільства, головний засіб створення моральної й духовної культури [2, с.173].

Учений виокремлює форми роботи, які були притаманні українському народу, поділяючи трудове виховання в селянській родині на 3 етапи: вступний (на ньому діти 2-6 років вчать їсти, ходити, одягатися і роздягатися, засвоюють правила користування предметами першої необхідності. Провідні засоби виховання – показ і спостереження, які розширюють кругозір дітей і дають уявлення про різні види праці); помічний (діти 7-15 років стають активними помічниками батьків. Праця хлопчиків і дівчат диференціюється. Засоби виховання на цьому етапі – порада батьків, приклад, спостереження); завершальний (підлітки 16-20 років остаточно утверджуються професійно, беруть участь у всіх справах нарівні з дорослими. Засоби виховання – приклад дорослих, довіра з боку батьків).

М. Стельмахович переконаний, що цілеспрямований вплив дорослих на розвиток розумової діяльності дітей є невід'ємним компонентом виховання. Успіх розумового виховання забезпечується завдяки спілкуванню з розумними людьми, – переконує М. Стельмахович, – головне завдання розумового виховання зводиться до піклування про нормальний розвиток

відчуттів і сприймань дитини. Значне місце у процесі розумового виховання педагог відводить казці: «Без казки неможливо уявити дитячого мислення і дитячої мови як певного ступеня людського мислення і мови» [2, с.199].

Значення фізичного виховання зумовлюється тим вкладом, який воно вносить у зміцнення підростаючого покоління і формування в молоді найважливіших морально-вольових якостей. Для українців властиве своє бачення здорового розвитку дітей. Це можна простежити на основі прислів'їв і приказок, які наводить М. Стельмахович: «Бережи одягу знову, а здоров'я змолоду» [2, с.203]. Неоціненну роль у вихованні дитини етнограф відводить батькові й матері, протиставляючи характер батьківської влади в старій сім'ї, коли господарем був лише батько, і в новій – радянській, де жінка і чоловік є повністю рівноправними у відносинах між собою. М. Стельмахович наводить на думку, що в родинному вихованні без глибокої, самовідданої любові до дітей не буває і в принципі не може бути сімейного щастя («Світле благородство й велика любов матері й батька до дітей формує їх авторитет, силу виховного впливу» [2, с.199], засуджуючи тих дітей, які цураються своїх батьків, забувають про свій синівський чи дочірній обов'язок перед ними. Для українців завжди було характерним, коли про дітей піклуються не тільки батьки, а й представники старшого покоління – бабуся і дідусь, а також опікуни – названі батьки. М. Стельмахович не забуває і про людей, які допомагали батькам у вихованні дітей – кумів, завдяки яким дитина має ще й батьків-дублерів, громадських уповноважених, які добровільно тримають шефство над дитиною від її народження й аж до зрілості [2, с.146].

Як справжній педагог, М. Стельмахович, окрім виховання, говорить і про неоціненну роль навчання у суспільному становленні дитини в родині. Саме у навчанні неоціненний людський досвід перетворюється у знання, уміння і навички.

М. Стельмахович вважав головною метою народної дидактики розумову освіту – основний важіль піднесення загальної культури народу,

провідний засіб формування світогляду й забезпечення загального розвитку молоді, її підготовки до життя і праці [2, с.226].

Як і всі провідні зарубіжні та вітчизняні педагоги, М. Стельмахович вважав за необхідне не просто передати знання народу окремій дитині, а й навчити ними користуватися, аби ті були не тягарем, а багатством.

Принцип послідовності у навчанні, на думку, М. Стельмаховича, був провідним, адже неможливо кожній людині осягнути всі надбання попередніх поколінь. Не оминає увагою педагог і принцип природовідповідності («Гни дерево, поки молоде, учи дітей, поки малі»), золотого правила дидактики – наочності («Краще раз побачити, ніж сто разів почути»). Окрім цього, М. Стельмахович говорить про принцип виховуючого навчання, завдяки якому в дитини формуються світогляд, почуття, пам'ять, увага, мовлення і мислення, увага і спостережливість [2, с.236].

Навчання як цілісний процес здобуття знань ґрунтується на певних методах. Їх класифікація за М. Стельмаховичем досить традиційна. Він поділяє їх на наочні (метод показу дітям явищ довкілля), словесні (бесіда, розповідь, опис пояснення, читання, усна народна творчість), практичні (виконання вправ за зразком), ігрові (цілий спектр ігор і розваг).

М. Стельмахович, спираючись на народну педагогіку, створив свою власну класифікацію принципів і методів навчання.

Таким чином, дослідивши педагогічну спадщину М. Стельмаховича, дійшли висновку, що виховання дитини в українській сім'ї мало різноманітні форми, прийоми і напрями. В умовах радянського суспільства деякі традиційні українські погляди на виховання дітей відходили у минуле, а на їхньому місці виникали нові – соціалістичні. Зокрема, це стосується і ролі батьків у сім'ї, і в поглядах на трудове і на моральне виховання дітей у родині.

Навчання і виховання у процесі соціалізації дитини має базуватися на постулатах народної педагогіки. Головна умова виховного і навчального

процесу – щаслива сім'я. Батько, мати і дитина – саме в цьому переконує М. Стельмахович, і є успіхом у досягнення позитивного виховання дитини.

Список літератури:

- 1.Постовий В.Г. Ціннісні орієнтації української сім'ї : (історико-педагогічний аспект) / В.Г. Постовий // Педагогіка та психологія. – 1997. – №1. – С.185-190.
2. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. / М.Г.Стельмахович. – К. : Рад.шк., 1985. – 312 с.
3. Стельмахович М.Г. Українська родинні педагогіка / М.Г. Стельмахович. – К., 1996. – 286 с.
- 4.Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. / О.В.Сухомлинська. – К. : А.П.Н., 2003. – 68 с.
5. Українська педагогіка в персоналіях: навч.посібник для студентів вищих навч.закладів / [За редакцією О.В.Сухомлинської]. У 2 кн. – К. : «Либідь», 2005.

Кн.2. – 2005. – С.380 – 387

- 6.Федяєва В. Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина XIX – XX століття): монографія / В.Федяєва. – Херсон: РПО, 2010. – 348 с.

У статті на основі наукових праць М. Стельмаховича досліджуються особливості виховання дітей у родині. Простежуються основні напрями, принципи виховного впливу. Розглядаються провідні форми, методи, і принципи навчання українських дітей.

Ключові слова: дитина, родинне виховання, навчання, принципи, методи і форми виховання.

В статье на основе научных работ М. Стельмаховича исследуются особенности воспитания детей в семье. Просматриваются основные направления, принципы воспитательского влияния. Рассматриваются основные формы, методы и принципы обучения украинских детей.

Ключевые слова: ребенок, семейное воспитание, обучение, принципы, методы и формы воспитания.

In the article on the basis M.Stelmahovych heritage peculiarities of forming the family values of the child in the result of upbringing are considered.